

T. C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
**İNSAN
HAKLARI
MERKEZİ**

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO
Felsefe ve İnsan
Hakları Kürsüsü

İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ ve UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Ekim 2025/Sayı: 18

Okurlara

Bültenimizin kapağında, İoanna Kuçuradi “Bir Dili Özenli Kullanmak” başlıklı yazısında, Türkçede özensiz kullanılan birkaç sözcüğe dikkat çekiyor.

Prof. Dr. H. Haluk Erdem, “İnsanlaşma Yolu Olarak Eğitim?” başlıklı yazısında, eğitimin amacının insanlaşma olduğuna vurgu yapıyor ve “İnsanlaşma yolu olarak eğitim düşüncesi, öncelikle eğitimin insanla kurulması gereken köklü ve güçlü bağına işaret eder. İnsandan kopuk olan bugünkü eğitim tanımından oldukça farklı bir anlam taşır” diyor.

Sosyal Hizmet Uzmanı Elif Şahin, “Bir Hakkı Yaşamak: Yaşlıların Sosyal Koruma Hakkı Üzerine” başlıklı yazısında, yaşlılığın yalnızca biyolojik bir süreç değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve hukukî boyutları olan bir insan hakları meselesi olduğuna, ancak bu boyutun, kamuoyu gündeminde yeterince yer bulmadığına dikkat çekiyor.

Dr. Öğr. Üyesi Gonca Kuru, “İnsan Hakları İhlalleri ve Hukuk” başlıklı yazısında, insan haklarının korunmasını ilke edinen siyasal ve hukuksal sistemlerin, insanın değerini odağına alması gerektiğinin altını çiziyor ve insan haklarının yalnızca ulusal ve uluslararası hukuk belgelerinde yer alan soyut ilkeler olarak kalmamasının, güçlü ve yerleşik bir hukuk kültürünün varlığı ile mümkün olabileceğini söylüyor.

Bu sayımızdaki söyleşiyi, Doç. Dr. Mustafa Günay ile yaptık ve felsefî bir perspektiften, dolaylı korunan temel haklardan biri olan eğitim hakkı üzerine konuştuk, Türkiye’deki eğitim sisteminin temel sorunlarına yakından bakmaya çalıştık.

İlgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

BİR DİLİ ÖZENLİ KULLANMAK

İoanna Kuçuradi

Yazı yazmaya başladığımda, yazı yazdığım dilleri özenle kullanmaya çalışırken, örneğin Türkçede ‘özveri’yi kullanır, ama “anlam özverisi yapmam” diyenlere karşı çıkar “anlam fedakârlığı yapmam” derdim. Ayrıca ‘ayrıntı’ varken ‘detay’ı kullananları yadırgardım, yani bu kavramı karşılayan, herkesin kullandığı, uygun bir sözcük varken, başka bir dilin sözcüğünü kullanmayı uygun bulmazdım.

Bugün ise, Türkçenin özensiz kullanılış biçimlerinin yayıldığına tanıklık ediyoruz. Özensiz kullanılan bu sözcüklerin başında da ‘süreç’, ‘algı’, ‘oldukça’... sözcükleri gelir.

“Süreç/process” kavramının ana özelliklerinden biri, onun olup bitmesi/bir amacı olmamasıdır. Bu özelliği de onu ‘etkinlik/aktivite’den ayırt eder. Karıştırıldığı kavramlardan biri ise ‘procedure’dür. ‘Procedure’, “bir şeyi yaparken izlenen yol” demektir.

‘Algı/perception’ kavramının ana özelliklerinden biri ise *duyuşal* olmasıdır. Oysa bugün sık sık ‘anlamak’ anlamında kullanılmakta –“Bu söylediklerini böyle algılıyorum” bağlamında kullanıldığı gibi.

‘Oldukça’ sözcüğüne gelince: bu sözcük ‘tam değil, ama epey’ anlamında kullanıldığı gibi, ‘çok’ anlamında da kullanılıyor.

Bu değişiklikleri kimileri bir gelişme olarak görebilir. Ne var ki bir dilin “gelişmişliğinin” belki de ana ölçütü, başka dillere göre daha incelikli anlam farkları yapmaya elverişli olmasındadır.

Acaba bizde gördüğümüz bu değişiklikler öyle midir?

İNSANLAŞMA YOLU OLARAK EĞİTİM

Prof. Dr. H. Haluk ERDEM*

“İnsanlaşma yolu olarak eğitim” ifadesi pek çok kavrama ve ilgili sorulara kapı aralayan bir içerik barındırır. Hazır verili olarak bitmişliğin ve kesinlik kazanmış yargıların ötesinde geliştirilmeyi bekleyen karşılıklı konuşmaya ve tartışmaya açık bir sürece işaret eder. Bunun önemli nedeni, konunun insan gibi karmaşık (*homo complexus*) bir varlıkla ilişkili olmasındandır. Diğer bir neden, eğitim kavramının içeriği ve onun neyi/neleri amaçlaması gerektiği konusunda ileri sürülen farklı düşüncelerdir. Bugün, eğitimin insanlaşmayla ilgisinde başaramadıkları noktasında eleştirilmesi de bu düşüncelerin bir yönüdür. Eğitimin ya da eğitim insanı uyuşturmakla insanı insandan kopması söz konusu eleştirilerin kaynağını oluşturur.

Takiyettin Mengüşoğlu’nun da eğitim eleştirisinin hareket noktası burasıdır: “Bugünün eğitim bilgisi, onun uygulaması antropolojik temellere dayanmaktan çok uzaktır. Eğitim bilgisi insanı biyo-psikşik bir bütün olarak inceleyeceği yerde, onu çeşitli alanlara bölüyor; öğrenim ve öğretim yöntemleriyle uğraşıyor. Şüphesiz bütün bunlar, yani öğretim yöntemleri, didaktik öğretim yöntemleri çok önemlidir. Fakat insanın eğitiminden konuşulabilmesi için, daha önce somut insanın bir bütün olarak varolması gerekir”¹. Eğitimin soyut fikirlerle, teorik düzeydeki telkinlerle ve öğütlerle sağlanamayacağını vurgulayan Mengüşoğlu, bunun, bilgileri ezberlemekten ve hayatla bağının kopmasından başka bir sonuç doğurmayacağını da altını çizerek.

Eğitimin amacı insanlaşmadır. Eğitimin en önemli başarısı insanda hak ve adalet düşüncesini geliştirmek ve insanın kendisinden önce yaratılmış başarılarına yeni başarılar kazandırmaktır². Bu yüzden eğitim sistemi deneysel, gelip geçici önlemler almayla değil, “eğitim idesi”ne dayanmalıdır. Eğitim idesi, insanın hayat ve doğa hakkındaki görüşlerinin eğitim yoluyla şekil kazandığını ve geliştiğini dile getirir. Eğitimde esas olarak bakılması gereken yer insanın olanaklarıdır. Teorik temellerini Antik Yunan döneminde “*paideia*”, Roma’nın Latin kültüründe “*humanitas*” ve 18. yüzyılda Kant felsefesinde bulan eğitim düşüncesi, insanı bütün olarak

kavrar ve olanaklarını fark ettirir. 20. yüzyılda bu anlayış çağdaş Türk düşüncesinde Takiyettin Mengüşoğlu’nun ileri sürdüğü felsefi antropolojiyle devam etmektedir. Ona göre tür olarak insandaki iyinin geliştirilmesi ve kötünün dizginlenmesi belli bir ideye dayanan eğitimin sonucudur. Ona göre insan, somut bir bütün, otonom bir varlıktır. Ancak günümüz eğitim düşüncesinde insan, parçalanmış ve kendi başarılarından kopmuş bir varlık olarak görülmektedir.

Eğitimin insanlaşmayla olan ilgisindeki amacını Platon *Yasalar* adlı son eserinde şu sözlerle dile getirir: “Atinalı: Ama eğitim dediğimiz şey de belirsiz kalsın. Nitekim, insanların yetiştirme biçimini kınarken ya da överken, kimimizin eğitilmiş, kimimizin de eğitimsiz olduğunu söyleriz, bazen de ticaret, denizcilik ya da bunun gibi başka alanlarda çok iyi eğitim almış kimseler için bunu kullanırız; görüldüğü gibi, şimdi söz konusu, bunların düşünüldüğü gibi bir eğitim olmasa gerek, çocukluktan başlayarak erdem yolunda, mükemmel bir yurttaş olma tutku ve hevesini uyandıran, hakça yönetmeyi ve yönetilmeyi bilen kişi olmayı sağlayan bir eğitim olmalı. Bence bizim bu temellendirmemiz bu yetiştirme biçimini ayrı tutarak yalnızca buna ‘eğitim’ denmesini uygun görmektedir (...) Şimdi şu konuda anlaşmış olalım ki, doğru bir eğitim almış olanlar hemen hemen kesinlikle iyi insan olurlar ve mükemmel insanların en güzel niteliklerinin en başında geldiğine göre, eğitimi hiçbir yerde küçümsememek gerekir, eğer bozulacak olursa, düzeltilmesi olanaklıdır ve herkes yaşamı boyunca elden geldiğince her zaman bunu yapmalıdır”⁴. Tüm bu yargılarda eğitimin insanda başta adalet olmak üzere etik değerler oluşturma amacı açık olarak görülebilir.

Edgar Morin, 2020 yılında yayımlanan *Yolumuzu Değiştirelim/Koronavirüsün Öğrettikleri* başlıklı son kitabında, günümüzün yaygın eğitim anlayışında düşünmemiz gereken yönleri yeniden değerlendirmiştir. Eğitimin insandan neredeyse kopmuş hali, yaşanan sorunların önemli nedenlerinden biridir. “Eğitim müfredatımızda hiçbir şekilde yer al-

* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Mengüşoğlu, T. (1988a), *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 178.

² Mengüşoğlu, T. (1977), “Felsefi Antropolojinin Işığında Eğitim”, *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 17.

³ Mengüşoğlu, T. (1988b), *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 185.

⁴ Platon (Eflatun) (2020), *Yasalar*, çev: Candan Şentuna, Saffet Babür, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 644a-644b.

mayan ama herkesi ve her birimizi ilgilendiren ‘insan nedir?’ sorusunu sormayı bırakmamız olacak iş değil” der ve “eğitimi yeniden eğitimden geçirme” gereğini vurgular⁵. İnsanlaşma, insansal dayanışmayı geliştirmeyi önkoşul kabul eder. İnsanî gelişme yalnızca ekonomik gelişme olarak düşünülmemelidir. İnsanlık dünyası paylaşmayı gerektirir. Ekonomik temelli küreselleşmeyle insanlaşmanın kazanılması olanaklı görünmemektedir. Önemli olan insanî dayanışmanın küreselleşmesidir.

Eğitim, insanî dayanışmayı öğretmede önemli bir rol üstlenebilir. Ancak bunun sağlanması çok da kolay değildir; çünkü insan ben-merkezci olabilen bir varlıktır: “Nitekim ağlayan bir çocuk gördüğümde, onu gözyaşlarının tuzluluk derecesini ölçerek değil, ama kendi içimdeki çocukluğumun üzüntülerini yakalayarak, onu kendimle özdeşleştirerek ve kendimi onunla özdeşleştirerek anlamaya çalışırım. Başkası sadece nesnel olarak algılanmakla kalmamış, onunla özdeşleşilen ve onu kendisiyle özdeşleştiren (*alter ego* haline dönüşen bir ego alter) bir başka özne olarak algılanmıştır. Anlamak bir empati, özdeşleşme ve kendini yansıtırma sürecidir zorunlu olarak”⁶. Bütün insanlığın ortak bir yazgıya sahip olduğu fikrinin güçlendirilmesi için düşüncedeki reformun tamamlayıcısı olan eğitim gereklidir. Yeni bir hümanizmin canlandırılması insanî ortaklık için koşuldur: “Öyleyse, insanlığın hayatta kalması için kendisini dönüştürmek, başkalaşmak zorunda olduğumu anlamalıyız. Jaspers, İkinci Dünya Savaşı’ndan çok kısa bir süre sonra aynı şeyi söylemişti. Bugün yeniden canlandırılacak hümanizm bir başkalaşıma açılan yolları bulmalıdır”⁷.

Tüm dünyanın yakın bir zamanda yaşadığı Coronavirüs felaketi insanî olanda ortaklığı ve kader birliğinin zorunluluğunu yeniden hatırlatmıştır. İnsanın birlikte yaşamasının en önemli koşullarından biri olan adaletin gerçekleştirilmesi, eğitimin insanlaşma yolu olarak yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir: “Tekrar edelim: Dünyamızdaki kader ortaklığımıza dair farkındalık, yüzyılımızın anahtar olayı olmalıdır. Bu 2020 krizinin tartışmasız en güçlü mesajı. Bu gezegende birbirimize bağlıyız (*solidaire*) ve bu gezegene bağlıyız. Bizler antro-

po-biyo-fiziksel varlıklarız, Dünyanın çocuklarıyız. O bizim Dünya-vatanımız”⁸.

Son söz yerine

İnsanlaşma yolu olarak eğitim düşüncesi, öncelikle eğitimin insanla kurulması gereken köklü ve güçlü bağına işaret eder. İnsandan kopuk olan bugünkü eğitim tanımından oldukça farklı bir anlam taşır. İnsan-eğitim ilişkisi, insanın bir bütün olarak sahip olduğu olanaklarının farkına varılmasını ve iyiye yönelik olan olanaklarının güçlendirilmesini gerekli kılar. Kişilere etik değerlerin kazandırılması, insan haklarına dayalı bir anlayışın tüm insansal etkinliklerin temelinde yer alması ve insansal dayanışmanın yaygınlaştırılması doğru kurulmuş eğitim-insan ilişkisine yakından bağlıdır. Felsefe ve sanat bilgisinden yararlanmış bir eğitim, insanın çok yönlü bütünlüğünü anlamada ve bu bütünlüğü korumada yardımcı olabilir. İnsanın etik olanaklara sahip değerli bir varlık olabileceği gerçeği, eğitim sayesinde daha fazla görünür hale gelebilir.

KAYNAKÇA

Mengüşoğlu, Takiyettin (1977), “Felsefî Antropolojinin Işığında Eğitim”, *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Mengüşoğlu, Takiyettin (1988a), *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Mengüşoğlu, Takiyettin (1988b), *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Morin, Edgar (2003), *Geleceğin Eğitimi İçin Gerekli Yedi Bilgi*, çev: Hüsnü Dilli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Morin, Edgar (2021), *Yolumuzu Değiştirelim/Koronavirüsün Öğrettikleri*, çev: Murat Erşen, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Platon (Eflatun) (2020), *Yasalar*, çev: Candan Şentuna, Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

⁵ Morin, E. (2021), *Yolumuzu Değiştirelim/Koronavirüsün Öğrettikleri*, çev: Murat Erşen, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 13, 64.

⁶ Morin, E. (2003), *Geleceğin Eğitimi İçin Gerekli Yedi Bilgi*, çev: Hüsnü Dilli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 78.

⁷ Morin, E. (2021), *Yolumuzu Değiştirelim/Koronavirüsün Öğrettikleri*, çev: Murat Erşen, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 89.

⁸ A.g.e, s. 90.

BİR HAKKI YAŞAMAK: YAŞLILARIN SOSYAL KORUMA HAKKI ÜZERİNE

Elif ŞAHİN*

Yaşlılık denildiğinde genellikle akla sağlık sorunları, bakım ihtiyacı ya da yalnızlık gelir. Ancak yaşlılık, yalnızca biyolojik bir süreç değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve hukukî boyutları olan bir insan hakları meselesidir. Ne yazık ki bu boyut, kamuoyu gündeminde yeterince yer bulmaz. Yaşlı bireyler çoğu zaman yardım alan, pasif ve edilgen bir konumda tanımlanırken, hak sahibi bireyler oldukları göz ardı edilmektedir.

Sahada işler böyleyken, yaşlıların haklarını doğrudan gözeten ulusal-uluslararası bir mevzuattan da söz etmek mümkün değildir. Hızla yaşlanan dünyada, yaşlılığı bir problem olarak görerek çözüm yolları arayışına girmek yalnızca bir zaman kaybıdır. Yaşlılık bir problem değil, yaşamın kaçınılmaz bir evresidir. Ancak asıl problem, üretenin görmezden geldiği, başarısız olmayı en büyük tabu olarak gören bir toplumda yaşlılara ve yaşlanmaya yönelik düzenleme ve tedbirlerin alınmamasıdır.

Yaşlıların korunmasına yönelik düzenlemeler direkt yaşlıları kapsamaktan ziyade, var olan düzenlemelerin içerisine yedirilmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Üstelik bu düzenlemeler de yaşlılar söz konusu olduğunda daha sınırlı bir düzeydedir. İlk girişimin 1982 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yapılan Dünya Yaşlılık Konferansı olduğu bilinmektedir. Bunun akabinde çeşitli yaşlılık çalışmaları gündeme gelmeye başlamıştır. Bu düzenleme ve çalışmalar, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1966 tarihli Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 1969 tarihli Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Bildirgesi, 1982 tarihli Dünya Yaşlılık Konferansı, 1991 tarihli BM Yaşlılık İlkeleri, 1995 tarihli Kopenhag Toplumsal Kalkınma Bildirgesi, 1999 tarihli DSÖ Uluslararası Yaşlılar Yılı ve Yaşlılara Yönelik Eylem Planı, 2000 tarihli BM Bin Yıl Bildirgesi ve 2002 tarihli BM Madrid Dünya Yaşlanma Konferansı ile somutlaştırılabilir¹.

BM'nin yanı sıra Avrupa Konseyinde de yaşlılar için doğrudan ve dolaylı bir şekilde birçok düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemelerden olan

sosyal ve ekonomik hakları güvence altına alan Avrupa Sosyal Şartının 23. maddesi, yaşlı bireylerin sosyal koruma hakkını teminat altına alır. Bu maddeye göre taraf devletler, yaşlıların bağımsız bir yaşam sürebilmelerini, toplumsal hayata katılımlarını, uygun yaşam ve bakım koşullarına erişimlerini ve onurlu bir yaşam sürmelerini sağlamakla yükümlüdür. Bu düzenleme, kâğıt üstünde oldukça ilerici ve kapsayıcı bir hak çerçevesi sunar. Ancak uygulamada bu hakların ne kadar karşılandığı, nasıl yaşandığı tartışmalıdır.

Türkiye, Avrupa Sosyal Şartının 23. maddesini kabul etmiş bir ülkedir. Dolayısıyla maddenin getirmiş olduğu yükümlülükleri de yerine getirme sorumluluğu vardır. Bu doğrultuda Türkiye'de evde bakım desteği, huzurevleri, gündüzlü bakım merkezleri, palyatif hizmetler gibi farklı modeller bulunmaktadır. Ancak bu hizmetlerin dağılımı dengesizdir ve çoğu zaman kent merkezleriyle sınırlıdır. Kırsalda ya da dezavantajlı bölgelerde yaşayan yaşlı bireyler için bu hizmetler ya yoktur ya da erişimi oldukça zordur. Bu durum, Avrupa Sosyal Haklar Komitesinin Türkiye'ye yönelik eleştirileriyle de örtüşmektedir. Şart'ı imzalayan her ülkenin sunmakla yükümlü olduğu raporları Türkiye de düzenli olarak Avrupa Sosyal Haklar Komitesine sunmaktadır. Söz konusu devlet raporlarına ve Avrupa Sosyal Haklar Komitesinin değerlendirme sonuçlarına Avrupa Konseyinin resmî internet sitesinden ulaşmak mümkündür².

Bu raporlara bakıldığında da Komite, Türkiye'nin 23. madde kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmede, özellikle bölgesel eşitsizlikler, hizmetlerin sürekliliği ve kalite standartlarının düşüklüğü konularında yetersiz kaldığını belirtmiştir. Hizmet sunumundaki bu eşitsizlik, yaşlının coğrafi konumuna göre farklı bir hak gerçekliği yaşaması anlamına gelmektedir. Ayrıca bakım hizmetlerinin çoğu zaman sadece fiziksel ihtiyaçlara odaklanması, bireyin katılım, seçim hakkı ve mahremiyet gibi unsurlarını gözardı etmektedir. Hak temelli bir yaklaşımla, yaşlı bireyin yalnızca hizmet alan değil, karar süreçlerine dâhil edilen, saygı gören ve aktif bir özne olarak tanınması gerekir. Türki-

*Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı mezunu, sosyal hizmet uzmanı.

¹ Gökçek Karaca, N. (2019), Uluslararası İske ve Standartlar Bağlamında Yaşlı Hakları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları, Sosyal Güvenlik Dergisi, 9(2), 255-274.

² Council of Europe. European Social Charter. Erişim adresi: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>

ye'nin sunduğu devlet raporlarında bu tür bir yaklaşımın izleri zayıftır; buna karşılık Komite'nin takip sorularında bu eksiklikler net şekilde vurgulanmaktadır. Dolayısıyla hizmetin varlığı, kalitesi ve sunuluş biçimi kadar, bu hizmetlerin insan onuruna ve bireysel özerkliğe ne ölçüde saygı gösterdiği de 23. madde bağlamında kritik önemdedir.

Bu noktada, 23. madde yalnızca Avrupa Sosyal Şartı içinde değil, aynı zamanda diğer uluslararası insan hakları belgeleriyle birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 25. maddesi, herkesin “kendisi ve ailesi için sağlık ve refahı da kapsayan yeterli bir yaşam standardına hakkı” olduğunu belirtir. Benzer şekilde BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 11. maddede yeterli yaşam standardını, 12. maddede ise sağlık hakkını güvence altına alır. Bu maddeler, yaşlı bireyler için sosyal koruma hakkının yalnızca ekonomik destek değil, barınma, sağlık, bakım, sosyal katılım ve güvenli bir çevre unsurlarını da içermesi gerektiğini ortaya koyar.

BM Yaşlılık İlkeleri de benzer bir vizyon ortaya koyar. Bağımsızlık, katılım, bakım, kendini gerçekleştirme ve onur ilkeleri, 23. madde ile doğrudan bağlantılı olmasa da aynı değerler dizisini paylaşır. BM İlkeleri, bağlayıcı bir belge niteliğinde olmasa da, politika geliştirme ve hizmet tasarımı yol gösterici olur. Böylece 23. maddede tanımlanan yükümlülükler, yalnızca teknik hizmet sağlama sınırında kalmaz, yaşlının insan haklarını bütüncül biçimde koruyan bir çerçeveye oturur.

Yaşlıların sosyal koruma hakkı, yalnızca sosyal politika kapsamında değerlendirilebilecek bir hizmet alanı değildir, aynı zamanda temel bir insan hakkıdır. İnsan hakları perspektifinden bakıldığında, yaşlılık, bir “zayıflık” ya da “yardım ihtiyacı” dönemi olarak değil, yaşamın doğal bir evresi olarak görülür. Bu evrede de birey, diğer tüm dönemlerde olduğu gibi onur, özgürlük, eşitlik ve katılım haklarına sahiptir.

Avrupa Sosyal Şartının 23. maddesi, bu hakların yaşlı bireyler bakımından somutlaştırılmış hâlidir. Madde, devletlere yalnızca hizmet sunma yükümlülüğü değil, bu hizmetleri ayrımcılığa yol açmadan, erişilebilir, kaliteli ve insan onuruna saygılı biçimde sunma sorumluluğu yükler. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 1. ve 2. maddelerinde yer alan “onur ve haklarda eşitlik” ilkesi, yaşlı bireylerin sosyal koruma hakkının ihmal edilmesini

doğrudan bir insan hakkı ihlali haline getirir.

Bu çerçevede, yaşlıların sosyal koruma hakkı aslında üç temel insan hakkının kesişiminde yer alır. Bunlardan ilki eşitlik ve ayrımcılık yasağı ile ilgili olarak yaş sebebiyle farklı veya yetersiz hizmet sunmanın eşitlik ilkesine aykırı olmasıdır. İkincisi, yaşam ve sağlık hakkı ve son olarak katılım hakkında da sunulan hizmetler, yaşlının toplumsal hayata etkin katılımını mümkün kılmalıdır. Bu üç başlık da temelde olması gerekenlerdir.

Hak temelli yaklaşım, bu eksikliklerin giderilmesi için kritik önemdedir. Bu yaklaşımda yaşlı birey, hizmetin pasif alıcısı değil, karar süreçlerinin aktif öznesidir. Sunulan hizmetin niteliği, yaşlının kendi yaşamı üzerindeki kontrolünü ve toplumsal bağlarını güçlendirecek şekilde düzenlenmelidir. Ancak bu şekilde, 23. maddenin öngördüğü sosyal koruma hakkı gerçek anlamda hayata geçirilebilir.

Türkiye'nin yaşlılık karnesi buradan bakılınca pek iç açıcı gözükmemektedir. İlk olarak Türkiye'nin nüfusunun yaşlandığını, nüfusun yaşlanması ile birlikte yoksulluğun da hızla arttığını görmek gerekmektedir. Bunu anlamak için yalnızca görmek yeterli olmayacaktır. “Yaşlı hakları insan haklarıdır” derken, insan haklarının gerektirdiklerini bilmek önemlidir. İnsan haklarının muğlaklığı, insan haklarının nasıl korunacağına dair de problemleri beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, insan haklarını, insanın olanaklarını gerçekleştirebileceği koşulların bilgisinden türeten ve korunma yolları bakımından yapılan hak sınıflandırması ile yaşlılara yönelik sağlık, barınma ve beslenme gibi hakların, devletin kamu kurum ve kuruluşları aracılığıyla korunabileceğini anlatan Kuçuradi'nin anlayışı yol gösterici olacaktır.

Yaşlılık alanında politika üreticileri, sorumlu kurum ve kuruluşlar ve burada görev alanlar, insanın onuru ve değeri bilgisine sahip, insan haklarını ne olduğunu ve ne olmadığını bilen, doğru değerlendirme yapabilen kişilerden olmalıdır. Türkiye'nin hızla yaşlandığı bu süreçte en buna büyük ihtiyacı bulunmaktadır.

Yaşlılık, bir son değil, fark edilmesi gereken bir yaşam evresidir. Ve bu evre, insan haklarının en çok hissedilmesi gereken zamanlardan biridir. Hakları yalnızca kâğıtlarda değil, yaşamların içinde görünür kılmak hepimizin ortak sorumluluğudur.

İNSAN HAKLARI İHLALLERİ VE HUKUK

Dr. Öğr. Üyesi Gonca KURU*

İkinci Dünya Savaşının yol açtığı yıkım, insan haklarının korunması için uluslararası düzeyde güçlü bir normatif çerçevenin gerekliliğini açık biçimde ortaya koymuştur. Bu çerçevenin en önemli dayanaklarından biri, 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından ilân edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir. Bildirgenin Başlangıç bölümü şöyledir: “İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan onurun ve onların eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınmasının dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olmasına, insan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana yöneltti barbarca eylemlere yol açmış olmasına, korkudan ve yoksulluktan kurtulmuş insanların söz ve inanç özgürlüklerine sahip olacakları bir dünyanın kurulmasının insanoğlunun en yüksek amacı olarak ilân edilmiş bulunmasına, insanın zulüm ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmak zorunda kalmaması için insan haklarının hukuk düzeni ile korunmasının temel bir gereklilik olmasına, uluslar arasında dostça ilişkilerin gelişmesine özendirilmenin gerekli bulunmasına, Birleşmiş Milletler halklarının, Andlaşmada, insanların temel haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların hak eşitliğine olan inançlarını bir kere daha belirtmiş ve toplumsal gelişmeyi destekleyerek daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşama koşulları oluşturmaya karar verdiklerini açıklamış olmalarına, üye devletlerin, Birleşmiş Milletler kuruluşu ile işbirliği halinde insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada gerçekten saygı gösterilmesinin sağlanmasını üstlenmiş olmalarına, bu hak ve özgürlükler konusunda ortak bir anlayış oluşturma, sözü edilen yükümlülüğün tam olarak yerine getirilmesi bakımından son derece önemli bulunmasına göre, Genel Kurul toplumun bütün bireyleriyle kuruluşlarının bu Bildiriye her zaman gözönünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası tedbirlerle gerek üye devletler ve gerek onların yönetimleri altındaki ülkeler, halkları arasında sözü edilen hak ve özgürlük-

lerin evrensel ölçüde ve etkin olarak tanınıp uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için erişilecek ortak ülkeleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirisini ilân eder”¹.

İnsan onurunu, eşitliği ve vazgeçilmez hakların tanınmasını, dünya barışının temeli olarak kabul eden Bildirge, insan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin, insanlık vicdanını isyana yöneltti barbarca eylemlere yol açtığını, bu nedenle insan haklarının hukuk düzeni ile korunmasının zorunlu olduğunu açıkça belirtir. Toplam 30 maddeden oluşan Bildirgenin 1. maddesi de bu yaklaşımı özetler: “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdan sahibidirler; birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.”

Bildirgenin kabulünden sonra, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla çok sayıda ulusal, bölgesel ve uluslararası belge hazırlanmış, kurumlar oluşturulmuştur. Bu sebeple 20. yüzyıl, “haklar çağı” olarak adlandırılır². Ancak Bildirgede ve benzeri belgelerde yer alan hakların tanınması, bunların eksiksiz şekilde korunduğu anlamına gelmemektedir. Normların varlığı ile bu normların pratikte uygulanması arasındaki boşluk, insan hakları ihlallerine neden olmaktadır.

Soğuk Savaş döneminde ideolojik kamplaşmalar, hem Batı hem Doğu bloklarının kendi ihlallerini meşrulaştırmasına zemin hazırlamış; 21. yüzyılda ise uluslararası hukuk sisteminin dağınıklığı, yaptırım mekanizmalarının zayıflığı ve devlet egemenliği ilkesi, insan haklarını çoğu zaman teorik düzeyde bırakmıştır. Bir yandan insan hakları söylemi artarken, diğer yandan ihlaller dünyanın her yerinde devam etmektedir. Yaşam, özgürlük, adil yargılanma, ifade özgürlüğü, barınma gibi temel haklar birçok yerde görmezden gelinmekte veya sistematik olarak ihlal edilmektedir. Bu çelişki, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini ve diğer insan hakları sözleş-

*Maltepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ <https://tbbkitapları.barobirlik.org.tr/Detay/insan-haklari-evrensel-bildirgesi> (Erişim Tarihi: 10.08.2025).

² Bobbio, N. (2005), *The Age of Rights*, çev. Allan Cameron, Polity Press, Oxford.

melerini onaylayan devletler açısından daha belirgindir. Devletlerin, hakları korumak ve teşvik etmek yerine, bu belgeleri imzalamaktan kaçınmaları ya da imzaladıktan sonra iç hukuklarına uyarlamaktan imtina etmeleri, insan hakları teorisi ile uygulaması arasındaki uçurumu büyütmektedir. Kimi zaman da devletler, iç hukukta insan haklarını yaygınlaştırırken uluslararası alandaki ihlallere sessiz kalmakta veya bu ihlalleri kendi çıkarları için fırsata çevirmektedir.

Savaş ve iç çatışmalarda sivillerin hedef alınması, kitlesel katliamlar, zorla yerinden edilmeler ve milyonlarca insanın ülkesini terk etmek zorunda kalması, dünyanın gözleri önünde yaşanmaktadır. Ruanda, Srebrenitsa, Arakan ve Gazze’de yaşananlar, uluslararası hukukun caydırıcı kapasitesinin sınırlı olduğunu göstermiştir. Bu örnekler, normatif düzenlemelerin tek başına yeterli olmadığını, etkili uygulama ve yaptırım mekanizmalarıyla desteklenmeyen hukukun, hak ihlalleri karşısında sembolik bir değer taşıdığını ortaya koymaktadır. Tam da bu noktada, insan haklarının özünü ve önemini yeniden hatırlamak gerekir.

Peki insan hakları neden bu kadar önemlidir? Çünkü insan hakları, insanların yalnızca insan olmalarından ötürü sahip oldukları, devredilemez ve vazgeçilemez haklardır. Gayesi bireyin onurunu ve özgürlüğünü korumaktır. İnsanların hem görmeleri hem de başkalarına göstermeleri gereken muameleyi ifade eder. Modern hukuk sistemlerinin temelini oluşturan bu haklar, devletler ve uluslararası toplum tarafından tanınması ve korunması gereken değerlerdir.

İoanna Kuçuradi’nin belirttiği gibi, insan hakları normları “belirli tarihsel koşullarda, insanın bazı doğal olanaklarının değerinin bilgisinden türetilen normlardır” ve “insanın değerini –varlıktaki özel yerini– korumayı amaçlarlar”³. Tek tek insan hakları ise hem etik ilkeler hem de hukuka ve siyasete yönelik taleplerdir ve etik ilkeler olarak insanların görmesi ve başka insanlara

göstermesi gereken muameleyi dile getirirler⁴. Ancak bu normlar, pozitif hukukun temelini oluşturmadığında, hukuk kişisel çıkarların ve grupsal çıkarların çatıştığı, güç dengelerine göre şekillenen bir alan hâline gelir⁵.

Hukuk, insanın daha insanca yaşamasının koşullarını hazırlayan ve amaca uygun geliştirildiğinde bunu başarabilen bir insanlık kurumudur. Fakat bu düzenin nasıl kurulduğu ve uygulandığı titizlikle sorgulanmalıdır. Nitekim normlar, bilgisel olmayan öncüllerin yanısıra bilgiye dayanan görüşlerden de türetilebilirler. Kanunlara temel olan bu normlar, kanunları yapanların beslendikleri kültürel anlayışlar ve toplumsal değerlerle şekillenebileceği gibi, insanın değerinin bilgisinden de türetilebilir⁶. Kültürel normların temele yerleştirilmesi ise çatışmalara yol açabilir. Bunun yerine, adaleti gerçekleştirecek, insanın değerini koruyacak ya da mümkün olduğunca az zarar verecek biçimde hukuku oluşturma yolları üzerine düşünülmelidir⁷. Bu yapılmadığında adalet mekanizmasının meşruiyeti aşınır ve demokratik düzenin sürdürülebilirliği sorgulanır hale gelir. Bu nedenle, insan haklarının korunmasını ilke edinen her siyasal ve hukuksal sistem, insanın değerini odağına alan ve insanın insanlaşmasına yardımcı olan bir şekilde inşa edilmeli ve uygulanmalıdır. Uygulayıcıların da bu bilgi ile hareket etmeleri oldukça önemlidir.

İnsan haklarının yalnızca ulusal ve uluslararası hukuk belgelerinde yer alan soyut ilkeler olarak değil, günlük yaşamın somut pratiklerinde de hissedilebildiği bir toplumsal düzen ancak güçlü ve yerleşik bir hukuk kültürünün varlığı ile mümkündür. Aksi halde hukuk, güç ilişkilerinin gölgesinde işlevsizleşen, otoritenin meşruiyet aracına indirgenen ve hak ihlallerinin pasif bir tanığına dönüşen bir mekanizma olmaktan öteye geçemez.

³ <https://tbbkitaplari.barobirlik.org.tr/Detay/insan-haklari-evrensel-bildirgesi> (Erişim Tarihi: 10.08.2025).

⁴ Kuçuradi, İ. (2007), “Etik İlkeler ve Hukukun Temel Öncülleri Olarak İnsan Hakları”, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, s. 66.

⁵ Kuçuradi, İ. (2007), “İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları”, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 70

⁶ Kuçuradi, İ. (2007), “Etik İlkeler ve Hukukun Temel Öncülleri Olarak İnsan Hakları”, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, s. 66.

⁷ Tepe, H. (2022), *Hukukta ve Yargıda Etik/Hukukun Etik Temelleri Üzerine*, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, s. 120.

⁸ A.g.e., s. 24.

Doç. Dr. Mustafa Günay

“EĞİTİM, İNSANIN İNSAN OLMASIYLA İLGİLİDİR”

Eğitim nedir ve nasıl bir eğitime ihtiyacımız var? Bu soru, belki de bir toplumun geleceğini belirleyen en temel sorudur. Bu soruya verilecek cevap, “nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz?” sorusuyla çok yakından ilgilidir. Yaygın tanımların aksine eğitim, istenilen davranışları kazandırma değil, insanın olanaklarını ortaya çıkaran ve geliştiren bir etkinliktir. Peki, günümüzde eğitim sistemi bu işlevini yerine getirebiliyor mu? Neoliberal politikalar eğitimi nasıl bir metaya dönüştürüyor? Teknolojinin artan rolü hangi fırsatları ve riskleri barındırıyor? Eğitimde fırsat eşitliği nasıl sağlanabilir?

Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mustafa Günay ile felsefi bir perspektiften, dolaylı korunan temel haklardan biri olan eğitim hakkı ve eğitim alanındaki sorunlar üzerine konuştuk. Değerler eğitiminden eğitimcilerin rolüne, eğitimin kamusalılığından teknolojinin tehditlerine kadar Türkiye’deki eğitim sisteminin temel sorunlarına yakından bakmaya çalıştık. Eğitimin, insanın insan olmasıyla ilgisine vurgu yapan Günay, *“Felsefe açısından eğitim, insanın olanaklarını ortaya koyan ve geliştirmeye yönelik bir etkinliktir. Bilgi ve beceri kadar ‘değer’ boyutu da önemlidir. Eğitim, insanın insan olmasıyla ilgilidir. İnsan olmayı öğretmeyen bir eğitim etkinliği, anlamı ve işlevi bakımından kabul edilemez”* diyor.

SÖYLEŞİ: Elif N. Hamidi

Öncelikle şunun altını çizerek başlayalım: Eğitim “yaşantılar yoluyla istendik davranışları kazandırma” değildir. Peki, nedir eğitim?

Oldukça yaygın ve yanlış olan bu tanıma göre, eğitim, bireye istendik/istenilen davranışları kazandırma etkinliği olarak ifade edilmektedir. Bütün insanî etkinlikler gibi, eğitim etkinliğinin de hiç şüphesiz kendine özgü amaçları vardır. Eğitimin de gerçekleştirmek istediği şeyler vardır. Ancak eğitimin söz konusu amaçlarını, istemlerini, “istenilen davranışları kazandırmak” biçiminde formüle etmek, felsefe açısından sorgulanması ve eleştirilmesi gereken ve dayandığı insan anlayışı bakımından da gözden geçirilmesi gereken bir eğitim düşüncesidir. Bu anlayışın yaygın kabul görmesi, doğru olduğu anlamına gelmez, tersine bizdeki eğitim anlayışının ve uygulamalarının felsefi boyuttan yoksunluğuna işaret eder.

Eğitim kavramı bizi insan kavramıyla bağıntı kurmaya ve onun üzerinde düşünmeye yöneltir. Her eğitim sistemi bir insan anlayışına dayanır. Felsefe açısından eğitimi ele almak istediğimizde, hiç şüphesiz insan kavramı odağında konunun çeşitli yönlerini düşünmek yerinde olur. Bu bağlamda insan-eğitim ilişkisini irdelemek gerekir. Eğitimin felsefe bağlamında ele alınması, özellikle “nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz?” sorusuyla kendini gösterir. İnsanın sadece eğitim ile insan olabileceği pek çok filozofun temel tezi durumundadır. Her eğitim sistemi belli bir insan ve toplum düşüncesine ve ideale dayanır, ortaya koyduğu kuram ve uygulamalarla söz konusu anlayışını gerçekleştirmeye yönelir. Ancak bu noktada eğitimin dayandığı insan anlayışının irdelenmesi de gereklidir. İnsan bir olanaklar varlığıdır. Onun söz konusu olanaklarını ancak demokratik değerlerle oluşturulmuş bir eğitim ortaya koymaya ve geliştirmeye yardımcı olabilir. Özgürlük ve eğitim ilişkisini düşündüğümüzde, eğitimin akıl, aydınlanma ve laiklik ile ilişkili olarak ele alınması gerekli görünmektedir.

Eğitim çok anlamlı bir kavramdır. Uygulama açısından da eğiten ve eğitilen başta olmak üzere pek çok öğeden oluşur. Felsefe açısından eğitim, insanın olanaklarını ortaya koymaya ve geliştirmeye yönelik bir etkinliktir. Bilgi ve beceri kadar ‘değer’ boyutu da önemlidir. Eğitim, insanın insan olmasıyla ilgilidir. İnsan olmayı öğretmeyen bir eğitim etkinliği, anlamı ve işlevi bakımından kabul edilemez.

“Nasıl bir insan yetiştirmeyi amaçlıyoruz?” sorusu önemli ve bu soruya verilecek cevap, “nasıl bir eğitim?” sorusunun da cevabını bulmaya yarayacaktır sanırım. Bugün nasıl bir eğitime ihtiyacımız var, eğitimin temel işlevi nedir, ne olmalıdır?

“Nasıl bir eğitim istiyoruz, nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz?” sorusu, “nasıl bir Türkiye ve nasıl bir dünya istiyoruz?” sorusundan ayrı olarak ele alınamaz. Eğitimin ‘insanlaşma’ süreci değil de kişileri etnikleştirme, araçsallaştırma ve tüketim toplumunun birer parçası haline getirme olarak anlaşılması, felsefe açısından kabul edilemez ve eleştirilmesi gereken bir durumdur. Bu noktada ayrıca demokrasi ve eğitim ilişkisi de ele alınması gereken başka önemli bir konudur. Eğitimin akıl, bilim, felsefe ve eğitim bilimlerinin ölçüt ve belirlemeleri doğrultusunda şekillenmesi aynı zamanda insana/yurttaşla verilen değerlerin de göstergesi olabilecektir.

Eğitim olmadan kişinin, kendi olanaklarını ve etkinliklerini fark etmesi ve bunları geliştirebilmesi ve ayrıca diğer hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesi mümkün görünmemektedir. Aslında günümüzde örgün eğitimin çoğunlukla bir kültürlenme/toplumsallaşma olarak görülmesi, eğitim hakkının önünde yer alan bir engeldir. Oysa bir temel hak olarak eğitim bir biçimlenme, kişinin bazı değerler ışığında kendisiyle hesaplaşması; kendini görebilmesi ve insanın olanaklarıyla kendini karşılaştırması ve kendini oluşturmaya ve ayrıca bunların yapılabileceği koşulların sağlanması demektir.

İnsan eğiten-eğitilen bir varlık ve eğitim insan etkinliklerinden, insan başarılarından biri. Eğitim hakkı ise dolaylı korunan temel haklardan biri. Ticarileşen, eğitimi bir meta haline getiren sistem eğitim hakkına, eğitimde fırsat eşitliğine nasıl bir zarar veriyor, bunun önüne nasıl geçilebilir?

Her şeyden önce eğitimin metalaştırılması, piyasaya bırakılması ile eğitimin kamusalılığı arasında sürüp giden bir gerilim ve tartışma söz konusudur. Sağlıkta olduğu gibi eğitimde de neoliberal politikalar özgürlük, çeşitlilik, gelişme vb. kavramlarla ve toplumun zihniyetini etkileyecek bir retorikle ve reklamlarla savunulmaktadır. Özellikle soğuk savaşın sonu ve küreselleşme olarak adlandırılan dönemde dünyanın genelinde kapitalizmin zaferini ilân eden ideologların, kuramcılarının da katkısıyla eğitime, ekonomiye, insana ve dünyaya yön vermeye çalışan başat bir ideolojidir neoliberalizm. Kapitalizmin devamından yana bir akıllı, düşünme biçimini, değer anlayışını ve yaşam görüşünü eğitim yoluyla benimseten ve yaygınlaştıran neoliberal politikalar karşısında insanın yalnızca ekonomik bir veri, bir sermaye olamayacağını savunmak ve farklı bir dünya ve yaşama biçiminin mümkün olabileceğini göstermek ve bu yolda mücadele etmek durumundayız.

İnsanın insanca yaşayabilmesi ve insansal olanaklarını geliştirip gerçekleştirebilmesi ancak insan hakları temelinde mümkündür. İnsanın zihinsel-tinsel ve genel olarak insanî gelişimi eğitimsiz mümkün görünmemektedir. İnsansal olanakların gerçekleşme ve gelişme imkânını sağlayan eğitim bu nedenle temel hakların başında gelir. Bir insanın eğitimden yoksun bırakılması aynı zamanda insan olarak yaşama ve kendini geliştirme imkânından uzaklaşması demektir. Bu durum, günümüzde eğitimin piyasaya bırakılması, aşırı teknolojikleştirilmesi vb. nedenlerle ciddi bir sorun ve eşitsizlik kaynağıdır. Toplumun ancak varlıklı kesimlerinin yararlanabildiği eğitim olanakları gelecekte devam edecek farklı eşitsizlik-

lerin de temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle bir insan hakkı olarak eğitimin mümkün kılınması için sağlık ve eğitim başta olmak üzere kamusal politikalara ihtiyaç vardır. Birkaç yıl önce yaşanan salgın süreci, sürüp giden sosyal ekonomik sorunlar, sağlık ve eğitimin bir insan hakkı olarak korunup geliştirilmesinin önemini bir kez daha göstermiştir.

Neoliberalizm, yalnızca ekonomiyi, siyaseti ve eğitimi değil aynı zamanda insan hayatının her alanını da etkileyen yönleriyle insanı gönüllü olarak bir metaya, ekonomik bir özneye, yaşamdaki her şeyi bir yatırım aracına dönüştürmekte ve insanlıktan uzaklaşmaya, yabancılaşmaya yol açmaktadır. Sağlıkta, ekonomide olduğu gibi eğitimde de kamucu bir anlayışa ihtiyaç var. Seküler, aydınlanmacı bir anlayışı eğitim sistemi ve politikalarında yeniden belirleyici kılmak gerekiyor. Gelenekçi ve dinci zihniyet ve eğilimlerin eğitimde getirdiği yıkımı ve sorunları aşamazsak, çağdaş bir toplum olmaktan daha da uzaklaşabiliriz.

Dezavantajlı gruplar da dahil (yoksul çocuklar, yoksun çocuklar, göçmen çocuklar) her çocuk, her öğrenci aynı eğitim sisteminin parçası. Ancak “aynı sistem” demek “eşit fırsatlar” anlamına gelmiyor. İnsan haklarıyla ilgisinde eğitimde fırsat eşitliğinin koşulları nelerdir?

Eğitim hakkının kullanılabilmesi ve bu haktan herkesin yararlanabilmesi için insan haklarına yönelik bakış açısı kadar toplumsal-kültürel etkenlerin de belirleyici olduğunu unutmamak gerekir. Amaç ve kapsam bakımından dikkati çeken önemli bir husus da, eğitimin toplumun ve insanlığın bugününü ve geleceğini etkilemesidir. Bireylerin, erişebildikleri eğitim olanaklarıyla hem kendilerini hem de yaşadıkları toplumu etkiledikleri söylenebilir. Tam tersine, eğitim olanakları ve araçlarından yararlanamayan kimselerin ise kendilerini de toplumu da yeterince etkileme imkânı bulamadıklarını görürüz. Devletin giderek zayıflayan sosyal yönünün güçlendirilmesi ve insan haklarına dayalı bir yönetim anlayışının belirleyici olmasına ihtiyaç vardır. Eşit fırsatları sunabilecek olan piyasa değil kamusal politikalaradır.

Günümüz dünyasında ortaya çıkan sorunların yalnızca bir ülkeyi ve toplumu değil bütün insanlığı ve dünyayı etkiler ve ilgilendirir bir hale gelmesi, eğitimde de bu durumun göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmaktadır. Göçler, göçmenler, mülteciler, sığınmacılar, farklı etnik, dinsel ve kültürel köken ve kimlikten insanlarla daha sık karşılaşılıyor ve birlikte yaşıyor olduğumuz olgusu değerler bağlamın-

da da önemli sorunlar ve gelişmeler içermektedir.

Teknolojinin eğitimdeki artan rolü, insan hakları açısından hangifırsatlarıveriskleribarındırıyor?

Eğitimde-öğretimde teknolojiden, dijital araçlardan yararlanılması başka bir şeydir, öğretimi dijitalize etmek başka bir şeydir. Dijitalize öğretim ortamında doğrudan öğretim ortamındaki yakınlığı, diyalogu ve etkileşimi sağlamak pek olanaklı görünmüyor. Teknolojiden yararlanılması eğitim ve öğretim alanında birçok gelişmeler, yararlar ve olanaklar getirmiştir. Teknoloji ile ilişkileri bağlamında insana baktığımızda olanakların/fırsatların daha görünür ve etkili olması söz konusudur. Ancak teknolojiye bağlı/bağımlı olmanın giderek insan olmanın anlamı, değeri ve işlevi bakımından getirdiği tehditlere ve risklere karşı uyanık ve bilinçli olmak da gereklidir. Bu bağlamda eğitim açısından konuyu çok yönlü ele almak önem taşımaktadır. İnsanın yerini almaya başlayan makineler, daha çok getirdikleri yararlar ve kolaylıklar bakımından değerlendirilirken, gözden kaçırılan önemli pekçok husus da söz konusudur. James Bridle'nin *Yeni Karanlık Çağ-Teknoloji ve Geleceğin Sonu* kitabında dikkat çektiği endişe verici bazı dönüşümler önemlidir: gerçekliğin bir bilgisayara, kültürel kodlardan oluşan bir alana dönüşümü vb. Bu bağlamda bilinçli düşünmenin yerini işlemlemenin alması, insanın giderek makineler gibi düşünmeye başlaması, hatta çoğu zaman düşünmemesi vb. gelişmeler, gelecek adına kaygı vericidir. İnsanın teknolojiyle ilişkisi ve eğitimde teknolojinin yeri, insan hakları, değerleri ve insan olmanın anlamı bakımından da sürekli ele alınmayı gerektiren bir konu/sorun durumundadır. Teknolojik gelişme her zaman insanlığın ve insanlık değerlerinin gelişmesi ya da korunması anlamına gelmemektedir.

Eğitim bir insanlaşma yolu. İnsanlaşmayı temel alan eğitim anlayışı ile mevcut performans odaklı sistem arasındaki çelişki nasıl aşılabılır?

Uzunca bir süredir insandan, insan kavramından uzaklaşıldı. Dindar kişi, kul vb. kavramların öne çıkarılması da sorun. Kişinin dindar olması ahlâklılı olmasını sağlamıyor. Dinin/dinlerin ahlâk yönü güçlüdür. Ama bizde olduğu gibi din değil dincilik var sahnede. Dincilik de inançlardan başlamak üzere birçok değer, inanç ve duygunun kullanılmasını, araçsallaştırılmasını getiriyor. Bu durumda da ahlâklılı olabilmek ve erdemli yaşayabilmek ne kadar gerekli olsa da bugünkü koşullarda giderek zorlaşıyor. İnsanların çıkarları için değerleri bu

kadar kolayca terketmeleri ve harcamaları ciddi bir sorun. İster ekonomik ister politik ya da başka şekilde değerlerin, ideallerin hayatımızdaki yerinin belirgin biçimde zayıfladığı/zayıflatıldığı bir çöküş, çürüme atmosferi içindeyiz. Ama yeni başlangıçlar, atılımlar olacaktır diye düşünüyorum.

Özgürleştiren bir eğitim gerekli. Ancak bunu başarabilecek olanlar da dediğiniz gibi kendisi özgür düşünen eğitimciler olabilir. “İrfanı hür, vicdanı hür, fikri hür” olması gerekenler yalnızca eğitimciler değildir. Aynı zamanda hakimler, savcılar da, memurlar da, kısacası toplumun her üyesinin bir insan ve birey olarak özgür olması, kendini özgür hissetmesi gerekir. Bu bağlamda eğitimcilerin belki özel bir işlevi var: yetiştirdikleri, eğitim verdikleri kişilerin bağımsız düşünen, özgür birer yetişkin olmaya doğru giden yaşama serüvenlerinde onlara özgürlüğün ve aydınlanmanın yolunu göstermek... Demokratik, laik ve çağdaş bir toplum da ancak özgür düşünen bireylerle kurulabilir. Eğitimin böyle bir toplumun oluşumunda vazgeçilmez bir önemi vardır.

Bugün tamamen akademik başarıya odaklı, çocukların/gençlerin çoktan seçmeli testlerlesınandığı, ezberci eğitim sistemi, düşünceler arasındaki bağlantıların görülebilmesine, yaratıcılığın harekete geçmesine imkân vermediği gibi etik yeteneklerin de gözardı edilmesine neden oluyor. Bunun önüne geçmek için felsefe eğitimi, felsefi etik eğitim, değerler eğitimi bir çare olabilir mi?

Bilgiyi, düşünceleri aktarmaktan çok öğrencilere yol gösteren, düşünmeyi öğreten, bilgiyi aramanın yollarını ve değerlendirme tarzlarını gösteren öğretmenlere ihtiyacımız var. Özgürleştiren bir eğitim gerekli. Demokratik, laik ve çağdaş bir toplum da ancak özgür düşünen bireylerle kurulabilir. İnsan “hayır” diyen, boyun eğmeyen bir varlıktır. Eğitim, geleceğe yollar ve patikalar açmaktır. Eğitimci, buyrulana yerine getirmek yerine aydınlatıcı ve özgürleştirici olur. Bu bağlamda felsefe eğitimi ve felsefi temelli değerler eğitimi tek başına olmasa da etkili olabilir. Ama toplumsal, ekonomik ve politik koşulların da önemli olduğunu unutmamak gerekir.

Ancak bu eğitimlerin nasıl verileceği ve dolayısıyla eğitimcilerin eğitimi büyük önem taşıyor. Örneğin bugün kimi toplumsal-kültürel normlar, “değerler” olarak ele alınıyor ya da herkes çocuklarla felsefe yapmaya soyunuyor. Eğitimcilerin eğitimi neden önemli ve gerekli, bu konuda neler yapılıyor ya da yapılmalı?

Eğitimle ilgili sorular ve sorunlar, bir toplumun varoluşunun temel nitelikleriyle ve geleceğiyle ilgili sorular ve sorunlardır. İnsan haklarına dayanan, demokratik, laik ve çağdaş insanlık değerlerine dayanan bir yaşama biçimi ve kültür mü yoksa kapitalist sistemin kurallarıyla işleyen, dışa bağımlı, yurttaşlarının zihnini ve değerler dünyasını bir ölçüde milliyetçiliğin, ama daha fazlasıyla dinsel dogmaların belirlediği bir kültür mü olacak varoluş koşullarımızı belirleyen? Bugün temel sorunlarından biri budur. Felsefenin, bilimin ve aklın gerektirdiklerinin olabildiğince dışlanmaya çalışılması ve genç kuşakların duygu ve düşünce dünyalarına aşırı biçimde milliyetçi ve dinsel propaganda niteliğinde ideolojik yüklemelerin yapılması, aynı zamanda çağdaş insanî değerlere olan uzaklığı da gösterir. Bu nedenle eğitim politikaları ve anlayışlarında akla, bilime ve felsefeye sahip çıkmak, özgürlüğe, insan onuruna ve değerine de sahip çıkmaktır. Temel ilke, değer ve amaçları bakımından eğitimin gereklilikleriyle uyumsuzluğu devam eden politikaların başarısızlığı, yapılan sınavlarda ve genç kuşakların eğitimden kazanmaları gereken yeterliliklere ne yazık ki sahip olamamalarında görülmektedir.

“Değer” adına ağırlıklı olarak dinsel anlayışların müfredata yerleştirilmesi değer kavramını ve değerler eğitimi kavramını yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Dine ilişkin değerler ve inançlar yadsınamaz. Ancak farklı inançlardan/inançsızlıklardan oluşan modern bir toplumun eğitim sisteminin temel dayanakları olarak belli bir dinin ve onun belli bir yorumunun geçerli kılınması, başka bir deyişle etnosantrizm kabul edilemez. Eğitimin “insanlaşma” süreci değil de kişileri etnikleştirme, araçsallaştırma ve tüketim toplumunun birer parçası haline getirme süreci olarak anlaşılması, felsefe açısından kabul edilmez ve eleştirilmesi gereken bir durumdur. Bu noktada ayrıca demokrasi ve eğitim ilişkisi de ele alınması gereken başka önemli bir konu olarak karşımıza çıkar. Eğitimin akıl, bilim, felsefe ve eğitim bilimlerinin ölçüt ve belirlemeleri doğrultusunda şekillenmesi aynı zamanda insana/yurttaşına verilen değer de göstergesi olabilecektir. Bu nedenle günümüzde yaşanan eğitim sorunlarını inceleyip değerlendirirken İnsan Felsefesine dayanan bir yaklaşımla, değerler eğitimi konusunda da önceliğin temel insan hak ve özgürlüklerine verilmesi yerinde olacaktır.

Eğiticilerin eğitimi konusunda bu yıl faaliyete başlayan “Milli Eğitim Akademisi” gibi kurumların ve dayandıkları eğitim anlayışının tartışılması gerekir. Ancak ülkenin siyasal atmosferi nedeniyle akade-

mik dünyada derin bir sessizlik dikkat çekmektedir. Bu da üniversitenin anlamı ve işlevi bakımından düşündürücü bir tabloyu ortaya koymaktadır.

Ortaöğretimde niçin felsefe okutuyoruz/okutmuyoruz: felsefe, felsefi-etik bilgi, değer bilgisi, insan hakları bilgisi ne sağlar çocuklara ve gençlere?

Günümüzde Türkiye’de felsefe eğitimi ve öğretimi önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Ama bu sorunları ele alan toplantı, araştırma ve yayınların giderek artması, geleceğe umutla bakmamızı sağlamaktadır. Eğitimden umudumuzu kesmek, bir bakıma insandan umut kesmek demektir. İnsanlık tarihinin günümüze yakın dönemlerinde yeni sorunların ortaya çıktığını ve bunun da yeni felsefi disiplinler tarafından ele alındığını unutmamak gerekir. Bu nedenle felsefe öğretiminin kişiye çağdaş dünyanın karmaşıklığı ve sorunları karşısında kazandırabileceği nitelikler büyük önem taşımaktadır. Felsefi düşüncü/tutumu ve bakış açısını kavratma/aktarma becerisinin önemini göz ardı etmek mümkün değildir. Bu bağlamda Kant’ın sözü bize yol gösterebilir: “felsefe değil, felsefe yapmak öğrenilir.”

Eğitimde “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” adı verilen bir modele geçildi. Bu model ve buna göre hazırlanan felsefe dersi müfredatı ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Hazırlanan kitaplar felsefe eğitiminin amacına hizmet edebilecek nitelikte mi sizce?

“Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli”, tartışılması gereken birçok sorunlar, çelişkiler ve soru işaretleri içermektedir. Seçilen, kullanılan kavramlar-sözcükler de ulusal-toplumsal gerçeklikle ve ihtiyaçlarla bağlantılı olmaktan çok ideolojik bir anlayışın ifadeleri olarak dikkat çekmektedir. Daha adından başlayarak tartışılması gereken şeyler o kadar çok ki... Ne demek maarif modeli? Eğitim modeli demek neden uygun gelmiyor? Hazırlanan ve açıklanan metin, toplumsal ve kültürel gelişmeye kapalı, demokratik çoğulculuğa karşı, temel insan haklarını ve özgürlüklerini gözetmeyen, bilimsel anlayış ve birikimden uzak görünmektedir.

Felsefe dersi müfredatını ayrıntılı olarak incelemedim. Bu müfredata göre hazırlanan kitapları da ayrıca incelemek yerinde olur. Daha önceki müfredatlar hakkında eleştiriler yapmıştım. Bunlar kitaplarımda yer alıyor.

MERKEZ'DEN...

Felsefe ve İnsan Hakları Söyleşileri XIV: “Barışın Olmazsa Olmaz Koşulu: İnsan Hakları”

Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından düzenlenen Felsefe ve İnsan Hakları Söyleşilerinin onördüncüsü, 8 Mayıs 2025 tarihinde gerçekleştirildi. Bu etkinlikte, Prof. Dr. Ioanna Kuçuradi “Barışın Olmazsa Olmaz Koşulu: İnsan Hakları” başlıklı bir konuşma yaptı.

TÜRKİYE'DEN...

“Başkaldırıdan Felsefeye Ioanna Kuçuradi” Belgesel Gösterimi ve Söyleşi

Yönetmenliğini C. Oktay Yalın'ın yaptığı “Başkaldırıdan Felsefeye Ioanna Kuçuradi” adlı belgesel, 27 Mayıs 2025 tarihinde, Beyoğlu Sineması'nın “Salı Belgeselleri Kuşağı”nda gösterildi. Filmin ardından, Hakan Aytekin'in moderatörlüğünde, belgeselin yönetmeni C. Oktay Yalın ve Elif N. Hamidi ile “Bir Belgeselin Düşündürdükleri” başlığı altında bir söyleşi gerçekleştirildi.

İnsan Felsefesi Buluşmaları II

İnsan Felsefesi Topluluğu, Maltepe Üniversitesi Felsefe Bölümü ve Maltepe Üniversitesi Felsefe Kulübü işbirliği ile düzenlenen “İnsan Felsefesi Buluşmaları”nın ikincisi, 14 Haziran 2025'te, çevrimiçi olarak gerçekleştirildi. Etkinliğin ilk bölümünde Dr. Hâle Seval, editörlüğünü üstlendiği *Üç Düşünür Üzerine Yazılar: Nermi Uygur, Ioanna Kuçuradi, Betül Çotuksöken* başlıklı kitap doğrultusunda hazırladığı “Üç Düşünür Üzerine Düşünmek” başlıklı sunumunda, bu üç önemli düşünürün insan felsefesi bağlamındaki düşüncelerini ve katkılarını ele aldı. İkinci bölümünde ise Dr. Feray Şahan “Tüketim Toplumu İnsanına Antropontolojik Bir Bakış” başlıklı sunumuyla, çağdaş toplumda bireyin varoluşsal ve kültürel dönüşümünü antropontolojik açıdan irdeledi.

1. Miletos Felsefe Günleri

1. Miletos Felsefe Günleri, “Miletos'ta Felsefe” başlığıyla 27-28 Haziran 2025 tarihlerinde gerçekleştirildi. Prof. Dr. Harun Tepe'nin başkanlığını yaptığı, “Tarih ve Arkeolojinin Penceresinden Miletos” başlıklı ilk oturumda Prof. Dr. Hüseyin Üreten “Filozoflar ve Alimler Kenti Miletos: Miletoslu Hekataios”, Prof. Dr. Murat Çekilmez “Miletos Antik Kenti ve Arkeolojik Açıdan Önemi” üzerine konuştu. Prof. Dr. Cemal Güzel'in başkanlığını yaptığı “Miletoslu Filozoflar Bugün Bize Ne Söylüyor?” başlıklı oturumda Prof. Dr. Saffet Babür “Miletos

Okulu Niçin Önemli?”, Prof. Dr. Nazile Kalaycı “Satir Bilgeliği: Nietzsche'nin Anaksimandros Yorumu”, Prof. Dr. Cengiz İskender Özkan “Miletos'un Bilimsel Devrimi: Anaksimandros” başlıklı birer konuşma yaptı. Prof. Dr. Berfin Kart Tepe'nin başkanlık yaptığı “Günümüz Filozofları Bugün Bize Ne Söylüyor?” başlıklı son oturumda ise, Türkiye Felsefe Kurumu Başkan Vekili Prof. Dr. Betül Çotuksöken “Filozoflar Ne Yolla Neyin Peşine Düşerler?”, Doç. Dr. Alper Bilgehan Yardımcı “Günümüz Bilim Felsefecilerinin Milet Okulu”, Doç. Dr. Aysun Gür “Günümüz Filozoflarıyla Tekinsiz Yaşamlarımıza İki Bakış” başlıklı birer konuşma yaptı.

“Çocuğun Yüksek Yararı: Teorik Çerçeve ve Vaka Çalışmaları”

“Çocuğun Yüksek Yararı: Teorik Çerçeve ve Vaka Çalışmaları” başlıklı çalıştay, Friedrich Ebert-Stiftung Derneği desteğiyle, Maltepe Üniversitesi İTBF Sosyal Hizmet Bölümü, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği İstanbul Şubesi işbirliğiyle, 3-4 Ekim 2025 tarihlerinde gerçekleştirildi. Atölyenin ilk gününde, çocuk hakları ve çocuğun yüksek yararı kavramının içeriği üzerine teorik bir tartışma yürütüldü, ikinci gün ise farklı özellikleri olan vakalar üzerinden çocuğun yüksek yararı değerlendirmesinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin grup çalışmaları gerçekleştirildi. Yapılan sunumların ve grup çalışmalarında incelenen vakaların yer aldığı bir kitap yayınlanması planlanmaktadır.

Urla Felsefe Günleri

“Felsefede Kadın Problemi”

Urla Felsefe Günleri, 10-11 Ekim 2025 tarihlerinde “Felsefede Kadın Problemi” başlığıyla Atatürk Kültür Merkezi'nde gerçekleştirildi. 10 Ekim'deki oturumlarda Dr. Gamza Aydemir “Felsefe Tarihinde Kadın İmgesi”, Prof. Dr. Şevki Işıklı “Kadının Felsefeden Kovulmasının Teopolitik Serüveni” (çevrimiçi), Hülya Can Nutku “Özgürleşme ve Gönüllü Kulluk” başlıklı birer konuşma yaptı. 11 Ekim'deki oturumlarda ise Dr. Abrim Gürgen “Metamorphoses'in Kadınları”, Sevcan Güldal “Musonios ve Antik Felsefe: Kadınlar Filozof Olmalı mıdır?”, Selen Akman Genç “Rousseau'nun Felsefesinde Kadın”, Prof. Dr. Doğan Göçmen “Filozofların Kadın Konusunda Utanması Gerekliyor mu?”, Prof. Dr. Barış Parkan “Sıfır Noktasında Ontoloji: Proletaryadan Ev Kadınına Bakış Açısı Epistemolojisi”, Fatih Laçın “Kadın Bedeni ve Doğa: Ekofeminizm Perspektifinden Sömürü” başlıklı birer konuşma yaptı.

İstanbul Barosunda Felsefe ve İnsan Hakları/ Güncelliğini Yitirmeyen Sorunlar konuşuldu

İstanbul Barosu Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Komisyonu (HFSK) Genel Üye ve Yuvarlak Masa Toplantısı, 16 Ekim 2025 tarihinde, İstanbul Barosu Toplantı Salonunda gerçekleştirildi. Prof. Dr. Betül Çotuksöken ve Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu'nun açılış konuşması yaptığı Yuvarlak Masa toplantısında, *Felsefe ve İnsan Hakları/ Güncelliğini Yitirmeyen Sorunlar* başlıklı kitabın editörleri Dr. Hasan Basri Çifci, M. Furkan Soltekin ve kitabın yazarlarından Doç. Dr. Şule Şahin Ceyhan, Aynur Aydın, Elif N. Hamidi, Esra Nur Erşahin Soltekin kitap hakkında sunum yaptı, ardından bir söyleşi gerçekleştirildi.

Kadın Filozoflarla “Çağımızda İnsan”

Nilüfer Belediyesi desteği ile Bursa Uludağ Üniversitesi ve Açık Seçik Felsefe Eğitim ve Danışmanlık'ın düzenlediği “Kadın Filozoflarla Nilüfer Felsefe Buluşmaları”, “Çağımızda İnsan” başlığıyla, 10 Ekim 2025 tarihinde, Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in “Kadının İnsan Haklarını Felsefî Söylemle Gerekçelendirmek” başlıklı konuşmasıyla başladı. 14 Kasım 2025'te Prof. Dr. H. Nur Erkızan “Var-Oluşmazlık”, 12 Aralık 2025'te Prof. Dr. Sanem Yazıcıoğlu “Politik Şiddet Biçimleri Olarak Araçsallık, Yalan ve Yanıltma”, 9 Ocak 2026'da Prof. Dr. Berfin Kart Tepe “Feminist Etik Bakışla Distopyalarda Kadın”, 18 Şubat 2026'da Prof. Dr. Solmaz Zelyut “Yapay Zekâ ve İnsan”, 13 Mart'ta Prof. Dr. Gülriş Uygur “Hukukta Adaletsizliği Görmek”, 10 Nisan 2026'da Prof. Dr. Nazile Kalaycı “Eğitim Sorunu Bağlamında Bütüncül Deneyim”, 8 Mayıs 2026'da Prof. Dr. Ahu Tuncel “Posthümanist Çağda Etik: Yeni Özneler ve Sorumlulukları” başlıklı birer konuşma yapacak.

“Kuçuradi'nin İnsan Hakları Görüşünde Mülkiyet Hakkının Yeri”

Dr. Öğr. Gör. Hasan Basri Çifci'nin “Kuçuradi'nin İnsan Hakları Görüşünde Mülkiyet Hakkının Yeri” başlıklı makalesi, Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisinin 37. sayısında yayımlandı. İnsan haklarının felsefî temellerine ilişkin çalışmalarıyla hukuk öğretilerinden ayrı bir insan hakları görüşü ortaya koyan filozof Ioanna Kuçuradi, çeşitli söyleşilerinde, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde mülkiyet hakkına yer verilmesini eleştirir ve mülkiyet hakkının insan hakları arasında sayılmaması gerektiğini öne sürer. Bu çalışmada, Kuçuradi'nin, farklı çalışmalarında dağılmış biçimde yer alan düşüncelerinin izleri sürülmüş ve mülkiyet hakkına yaklaşımının netleştirilmesi hedeflenmiştir. Kuçuradi'ye göre, mülkiyet hakkı bir insan hakkı değildir,

ekonomik bir haktır –ve sosyal ve ekonomik haklar, hukuk öğretisinin aksine, farklı bir hak grubunun adıdır. Fakat mülkiyet hakkının, ekonomik bir hak olmakla, insan haklarıyla ilgisini yitirdiği söylenemez. Kendi insan hakkı niteliği taşımasa da, insan haklarının getirdiği istemlerin gerçekleştirilmesini destekleyecek şekilde düzenlenmesi gerekir.

30. Türkiye Felsefe Olimpiyadı

Bu yıl otuzuncusu gerçekleştirilecek olan Türkiye Felsefe Olimpiyadı, 7 Aralık 2025 Pazar günü, 10.00-13.00 saatleri arasında onbir ildeki –Ankara, Antalya, Bursa, Denizli, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Mersin, Adapazarı ve Samsun– sınav merkezi olan 12 okul aracılığıyla elektronik ortamda çevrimiçi olarak yapılacak. Katılmak isteyen okulların, 20 Kasım 2025 Perşembe günü, saat 17.00'ye kadar felsefe öğretmeninin ve okul müdürünün imzasıyla sınava girmek istedikleri merkeze başvuruda bulunmaları gerekmektedir.

DÜNYADAN...

Uluslararası Af Örgütü raporu:

Ölüm cezaları artıyor

Uluslararası Af Örgütü, “10 Ekim Dünya Ölüm Cezası ile Mücadele Günü” vesilesiyle, Dünya Ölüm Cezasıyla Mücadele Koalisyonu ve ölüm cezasının kaldırılmasını savunan diğer örgütlerle birlikte bir açıklama yayımladı. 2025'in ilk dokuz ayında bazı ülkelerdeki infaz sayılarının 2024'ün toplamını ikiye katladığını bildiren bu açıklamada, özellikle İran, ABD ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde artış görüldüğü belirtiliyor. Kuruluş, devletlerin ölüm cezasını “ezici gücünü göstermek için bir korku aracı” olarak kullandığını vurgulayarak, cezanın tamamen kaldırılması çağrısını yineledi. Açıklamada, Uluslararası Af Örgütü'nün her yıl kaydettiği küresel toplam infaz sayısının, tarihsel olarak en düşük sayıya ulaşılan Covid-19 pandemisinden bu yana devamlı arttığı ifade edildi. Açıklamada, 2024'te Çin, Kuzey Kore gibi bilgi edinilemeyen ülkeler dışındaki 15 ülkede 1.518 kişinin infaz edildiği hatırlatıldı. Eylül 2025 sonu itibarıyla İran yetkililerinin, 2024 yılında kaydedilen vahim bir sayı olan toplam 972 infazı geçerek binden fazla kişiyi infaz ettiği; bunun Uluslararası Af Örgütü'nün en az 15 yıldır bir ülkede kaydettiği en yüksek yıllık toplam olduğu kaydedildi. Suudi Arabistan yetkililerinin de bu yıl daha yüksek oranda infaz gerçekleştirdiği ve 2024 yılındaki rekor sayıyı (en az 345) geçmelerinin muhtemel olduğu belirtildi.

Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye’de Felsefe Cilt 3
Yayına Hazırlayanlar: Betül Çotuksöken, Ioanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2025, 389 sayfa.

Türkiye Cumhuriyetinin 100. yılı vesilesiyle düzenlenen “Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye’de Felsefe” Kongresi’nde sunulan bildirileri bir araya getiren *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye’de Felsefe* kitabının üçüncü cildi yayımlandı. Ioanna Kuçuradi ve Betül Çotuksöken editörlüğünde hazırlanan bu kitabın birinci cildi, ana oturumlarda gerçekleştirilen sunumlardan ve felsefî değerlendirmelerden oluşuyor. İkinci ciltte, yüz yıl boyunca Felsefenin çeşitli alanlarında Türkiye’de yapılan çalışmaları ve ana eğilimleri bir bütün olarak tanıtmayı amaçlayan Kongrenin sabah oturumlarında sunulan bildirilerin bir bölümü yer alıyor. Üçüncü cilt ise Kongrede çeşitli Felsefe Topluluklarının çalışmalarını tanıtmak amacıyla düzenledikleri yuvarlak masa oturumlarında yapılan konuşmalardan oluşuyor. Bunu bir cilt daha izleyecek. Cumhuriyetimizin ilk yüzyılında yapılan felsefe çalışmaları hakkında sistematik bir biçimde bilgi edinmek isteyen herkesin ilgiyle okuyabileceği bu kitabın, Cumhuriyetin 200. yılını kutlayacak felsefeciler ve felsefeseverler için de bir kaynak oluşturacağını umuyoruz.

Türkiye Felsefe Kurumu Seminerleri 1-2-3

Yayına Hazırlayanlar: Mete Tunçay, Ioanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2025, 485.

Türkiye’de Felsefeyi dar akademik çevrelerin dışına çıkarmak, ülkenin sorunlarına eğilen ve toplumsal yaşamın gereksinimlerine karşılık veren bir uğraş haline getirmek dileğiyle, 1974 yılının sonbaharında kurulan Türkiye Felsefe Kurumu, 1974-1975 yıllarında üç seminer düzenlemiştir. Bu seminerlerden birincisi, Türkiye’de gerek bilgisel gerek toplumsal sorunlara “felsefî bakış”ın neler sağlayabileceğini göstermek; ikincisi, ülkemizdeki Felsefe öğretiminde ne gibi değişikliklerin bu öğretimi anlamlı hale getirebileceğini tartışmak ve felsefe eğitiminin genel eğitime hangi yollardan ne gibi yararlar sağlayabileceği konusunda öneriler getirmek; üçüncüsü ise, bizdeki Tarih eğitimi ile öğretiminin topluca değerlendirilmesini sağlamak, ülkemizde tarih bilincine biçim veren tarihçiliğimizin o günkü sorunlarını serimlemek ve bazı değişiklik gereklerine işaret etmek amacıyla yapılmıştır. Kitabın bu ikinci baskısı, 1977 yılındaki ilk baskının üzerinden geçen 48 yılda ne gibi değişiklikler olduğunu görmeyi ve bugün yapılması yararlı olacak bazı geliştirmeler üzerinde düşünme imkânı sunmaktadır.

Türkiye’de Felsefi Antropolojinin Gelişimi **Nicolai Hartman-Takiyettin Mengüşoğlu**

Yusuf Örnek, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2025, 334 sayfa.

Bu kitap, Yusuf Örnek’in 2024 yılının Aralık ayında Almanya’da yayımladığı *Türkiye’de Felsefi Antropolojinin Başlangıcı: Nikolai Hartmann’ın Öğrenci-*

si Takiyettin Mengüşoğlu’nun Temel Eseri başlıklı kitabın kısaltılmış Türkçe çevirisidir. Almanca yayına öncelik verilmesinin nedeni, Türkiye’de Batı felsefesi bağlamında ilk sistematik eseri vücuda getiren düşünürümüz Takiyettin Mengüşoğlu’nun yurtdışında, özellikle Almanya’da hiç tanınmamasıdır. Oysa Mengüşoğlu’nun felsefî antropolojisi gerek Hartmann’ın ontolojik yaklaşımını ileriye götürmesi, gerekse Alman Felsefesi kökenli bir sistematik disiplin olan Antropolojiyi zenginleştirme- si bakımından Türkiye için olduğu kadar, Almanya’daki akademik felsefe çevresi için de önemlidir.

Girişimciliğin Felsefesi/Fikrin Ardındaki İnsan **Hülya Şimga, Doğrudan Yayıncılık, İstanbul, 2025, 182 sayfa.**

Girişimcilik, yalnızca iş kurmak ya da fırsatları değerlendirmek değil, yaratıcı fikirler, etik sorumluluk ve toplumsal dönüşüm için bir çağrıdır. Bu kitap, “nasıl başarılı olunur?” sorusunun ötesine geçerek, girişimciliğin felsefî temellerini ve insan merkezli yönünü inceliyor. Merak, cesaret, sezgi ve etik değerlere odaklanan yazar iş dünyası, yenilikçi düşünme ve kolektif üretim arasındaki bağı ortaya koyuyor. Toplumsal temsil, fırsat eşitliği ve yaratıcı girişimler üzerine derin bir sorgulama sunuyor. *Girişimciliğin Felsefesi*, hem girişimciler hem de düşünmeyi seven okurlar için ilham verici bir rehberdir. Her fikir yeni bir dünyaya açılır, peki, sizin fikriniz nasıl bir dünyaya açılıyor? Girişimcilik cesaret, sezgi ve toplumsal sorumlulukla şekillenen bir insan etkinliğidir. Bu kitap, fikrinizin açtığı dünyayı yeniden düşünmeye davet ediyor.

Felsefe ve İnsan Hakları

Güncelliğini Yitirmeyen Sorunlar

Editörler: Hasan Basri Çifci, M. Furkan Soltekin, Çizgi Kitabevi, Konya, 2025, 302 sayfa.

Felsefe ve İnsan Hakları/Güncelliğini Yitirmeyen Sorunlar, dünyada ve Türkiye’de olup bitenlere insan haklarının felsefi bilgisiyle bakan insanların sayısının artmasına duyulan ihtiyaçtan doğan bir kitap. Hasan Basri Çifci ve M. Furkan Soltekin’in editörlüğünü yaptığı kitap, Maltepe Üniversitesi’nde düzenlenen ve farklı alanlardan araştırmacıların konuşmacı olarak katıldığı “Felsefe ve İnsan Hakları Söyleşileri”nin metinlerinden oluşuyor. Kitaptaki yazılar, insan hakları fikrinin felsefî temellerini eşeliyor ve bu fikrin, farklı alanlarda mesleklerini icra eden kişilere neleri sağlayabileceğinin örneklerini sunuyor. Ayrıca her bir insanı etkileyen ve bazıları gittikçe kronikleşen dünya sorunlarına karşı sahici çözümler getirebilmenin koşullarını araştırıyor.

21. Yüzyılda Savaş ve Barış

Politik Felsefe Açısından Bir Yaklaşım

Ali Engin Oba, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2025, 175 sayfa.

“Barış istiyorsan savaşa hazır ol!” Savaş ve barış arasındaki uzun ve yıkıcı mücadele kısmen bu vecizede

düğümleir. İnsanlık tarihi her ne kadar daha iyi bir gelecek için gayret göstermiş olsa da, çelişkili ve karanlık yönlerinden hiçbir zaman kurtulamamıştır. Politik felsefe açısından savaş ve barış ile ilgili ortaya konan düşünceler ne anlam ifade ediyor? Klasik anlatıda birbirinden farklı düşünceler mevcuttur ve bu kitabın esas amacı da savaş ve barış ile ilgili temel tanım ve açıklamaları bir araya getirmektir. 20. yüzyıldan bu yana savaşın içeriği ve yapısı topyekûn değişmiştir. Günümüzde ise nükleer savaşlar, hiperbolik savaşlar gündemdedir. Tüm bu aşamalardan sonra Ali Engin Oba, Raymond Aron'un düşüncelerini ayrıntılı biçimde tahlil ediyor ve politik felsefe açısından burada bütünlüklü bir yaklaşım sergiliyor.

Gençlerle Felsefe Sohbetleri

Sadık Usta, *Kafka Kitap, İstanbul, 2025, 145 sayfa.*

Felsefe nasıl ve nerede filizlendi? İlk temsilcileri kimlerdi? Yunan felsefesinden önce tarih sahnesinde kimler vardı? İnsanı cennetten kovduran merak ve sorgulama dürtüsü olmasaydı, bugün diğer tüm hayvanlardan nasıl bir farkımız olurdu? "Felsefeye ilgim var, merak da ediyorum. Ama bu iş gözümü çok korkutuyor, çünkü nereden başlayacağımı bir türlü bulamıyorum" diyorsanız, *Gençlerle Felsefe Sohbetleri* size yol gösterebilecek bir eser. Ezbere dayalı yazılmış metinlerde ve karmaşık terimlerde kaybolmadan da felsefeyi anlamak, tanımak, bilmek ve sevmek mümkün. Sadık Usta, sizi bu kapıyı aralamaya davet ediyor.

Özgürlük: Yoksulluğun Panzehiri

Antonella Marty, çeviren: Bahadır Çelebi, D84 Yayınları, 2024, 176 sayfa.

Türkiye, özgürlükler konusunda sorunlarını aşamayan bir ülke; özgürlüklerin sağlanması ve korunmasının getireceği faydaların yeterince farkında olmayan bir toplum. Ancak elimizdeki veriler, refahın toplumun geneline yayılmasının ve üretkenlik ve verimin artarak demokrasinin temel direği olan orta sınıfı güçlendirmesinin, özgürlüklerin sağlanması ve korunması ile yakından ilişkili olduğunu gösteriyor. Bu kitap, evrenin en başından hikâyeyi alıp insanın dünya üzerindeki hikâyesine, oradan da modernleşmeyle birlikte gelişip serpilen özgürlüklerin ve bu özgürlüklerin hukuk tarafından korunmasının getirdiği refah artışına giden yolu bütüncül bir şekilde ele alıyor.

Hayatı Felsefeyle Yaşamak

Laurence Devillairs, çeviren: Yılmaz Ruhi Demir, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 200 sayfa.

Filozoflar yüzyıllardır insanlığın "büyük sorularını" ele aldılar. Varlığın görünümlerinden bilginin sınırlarına, estetik beğeniden ahlâklı eylemin ilkelere kadar uzanan çok geniş bir yelpazede yer alan birçok konuyu kıyasıya tartıştılar. Fikirleri kuvvetli ve çoğu zaman yenilikçi olsa da görüşlerini aktarıırken genellikle konuya yabancı olanların aşına olma-

dıkları bir dil ve söylem kullandıkları için, birçok kez fildişi kulede yaşamakla, akademinin sınırları içinde kalmakla, halktan kopuk olmakla ve sıradan okura ulaşamamakla itham edildiler. *Hayatı Felsefeyle İyileştirmek*'te felsefeci ve Descartes uzmanı Laurence Devillairs işte bu karmaşık ve bazen anlaşılması zor görünen dili sadeleştirerek, büyük filozofların temel fikirlerini modern hayata uyarlıyor. Aştan ölüme, dostluktan komşuluğa, hastalıktan bağımlılığa, felsefeyi berrak ve nüktedan bir üslupla gündelik hayatın içinde meselelere ve sıkıntılara uygulayarak "modern çağın hastalıkları"yla baş etmede felsefenin nasıl bir "ilaç" görevi görebileceğini, felsefeyle hayatımızı nasıl iyileştirebileceğimizi, doyurucu ve iyi bir yaşama hangi yollardan ulaşabileceğimizi sorguluyor.

İmaj Üzerine

Emre Şan, Akademim Yayıncılık, Çanakkale, 2025, 192 sayfa.

Dijital çağda, bizden önce hiçbir kültürün deneyimlemediği kadar yoğun bir imaj tufanı içindeyiz. Algoritmalar sayesinde üretilen milyarlarca görsel, yazılı dili gölgede bırakırken algının sınırları yeniden tanımlanıyor. Öyleyse hayatın her alanını kaplayan reklam ve propaganda imajlarının ve dikkatimizi yönlendiren sanatsal imajların nasıl çalıştığını anlamamız gerekir. Gördüğümüz her şey, aynı zamanda görme biçimimizin bir sonucu iken, felsefenin payına düşen de böylesi bir görsel kültürün algılama, anımsama ve beklenti biçimlerimiz üzerindeki dönüştürücü etkilerini açığa çıkarmaktır. Zihinsel imajların yapısıyla sentetik imajların özellikleri arasındaki karşıtlığa sıkışmak yerine imaj deneyiminde ortak olarak neyin paylaşıldığı sorusunu gündeme getiren Emre Şan, *İmaj Üzerine*'de imajları eksiklik ve fazlalık mantıkları içinde analiz eden düşünce hatlarını tartışıyor ve fenomenolojiden yola çıkarak bir imaj teorisi kurmaya girişiyor.

Fenomenolojinin Geleceği

Editörler: Sanem Yazıcıoğlu, Diler Ezgi Tarhan, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2025, 296 sayfa.

Bu bir ilk kitap: Türkiye Fenomenoloji Topluluğu'nun ilk yayını. Türkiye Fenomenoloji Topluluğu, çağdaş düşünceyi kökten etkileyen bir anlayışın felsefe için nasıl olanaklar sunduğunu, bu olanakların disiplinlerarası yaklaşımlarla nasıl etkileşimler yaratabileceğini değişik etkinliklerle canlı tutmayı amaçlayan bir birliktelik olarak ortaya çıktı. Kitap da bunun ürünü. Kitapta fenomenolojiyi farklı kavram ve bakış açılarıyla ele alan, güncel sorunları ve kesişim noktaları ile tartışan on iki metin bulunuyor. Bu metinler Türkiye'deki fenomenoloji çalışmalarının zenginliğini örneklendirirken, gelecekteki fenomenoloji çalışmaları için de yeni tartışmalar açabilmeyi amaçlıyor. Birçok filozofun ve kavramın fenomenolojik bir perspektiften ele alındığı bu çalışmalar, fenomenolojinin hem bir yöntem hem de bir felsefe görüşü olarak anlaşılmasına olanak tanıyor.

İNSAN HAKLARI ve FELSEFE ile İLGİLİ YAYINLAR

- **İnsan Hakları: Yaklaşımlar, Kazanımlar, Sorunlar**
Michael Freeman, çeviren: Kıvanç Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul, 2025, 295 sayfa.
- **Büyük Felaketin Eşiğinde Çevre Sorunlarına Filozofça Bakmak**
Editör: Aysel Demir, Yakın Yayınları, İzmir, 2025.
- **Hakikat ve Oluşum**
Diferansiyel Ontoloji Olarak Felsefe
Miguel de Beistegui, çevirenler: Sinem Özer, Ece Durmuş, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2025, 464 sayfa.
- **Alacakaranlık/Almanya'dan Notlar, 1926-1931**
Max Horkheimer, çeviren: Haluk Barışcan, Metis Yayınları, İstanbul, 2025, 168 sayfa.
- **Deleuze**
Reidar Due, çeviren: Abdurrahman Aydın, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2025, 224 sayfa.
- **Liberalizm, Topluluk, Kültür**
Will Kymlicka, çeviren: Hasan Ayer, Fol Kitap, İstanbul, 2025, 344 sayfa.
- **Beden Formülasyonları**
Maurice Merleau-Ponty ve Frantz Fanon
Onur Kartal, Fol Kitap, İstanbul, 2025, 384 sayfa.
- **İnsanın Anlamı**
İlhami Fındıkçı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2025, 386 sayfa.
- **Dünyanın İstirabı Üzerine**
Arthur Schopenhauer, çeviren: Ferhat Jak İçöz, Sel Yayıncılık, 2025, 120 sayfa.
- **Akbabalar ve Köstebekler**
Kentlere, Barınma Hakkına ve Paraya Dair
Ulus Atayurt, Metis Yayınları, İstanbul, 2025, 216 sayfa.
- **Su, Kan ve Akıl**
Mitolojiden Felsefeye Geçişin Hikâyesi
Ünsal Çimen, Fol Kitap, İstanbul, 136 sayfa.

- **Karnaval ve Yamyam**
Jean Baudrillard, çeviren: Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2025, 75 sayfa.
- **Kuarklardan Kültüre**
Nasıl Var Olduk, Bugüne Nasıl Geldik?
Tyler Volk, çeviren: Elif Berktaş, Fol Kitap, İstanbul, 2025, 304 sayfa.
- **Devlet Kapasitesi: Liberalizm Üzerine Güncel Tartışmalar**
Editör: Bahadır Çelebi, D84 Yayınları, İstanbul, 2025, 191 sayfa.
- **Onurlu Kalkınma: Kendi Kaderini Tayin, Yerelleşme ve Yoksulluğun Sonu**
Tom G. Palmer, Matt Warner, çeviren: Bahadır Çelebi, D84 Yayınları, İstanbul, 2024, 256 sayfa.
- **Hukukun Unsurları**
Thomas Hobbes, çeviren: Ayşe Çevik, Fol Kitap, İstanbul, 2025, 256 sayfa.
- **Aklın Rüyası/Antik Yunan'dan Rönesans'a Batı Felsefesi Tarihi**
Anthony Gottlieb, çeviren: Ramazan Atıl Karabey, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2025, 440 sayfa.
- **Anlam ve Dil**
Editör: Aysun Aydın, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2025, 328 sayfa.
- **Politeia Şerhi**
Mimēsis Ekseninde Bir İnceleme
Doç. Dr. Oğuz Haşlakoğlu, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2025, 584 sayfa.
- **Sartre ve Kurmaca**
Gary Cox, çeviren: Zeynep Mertoğlu, Alfa Yayınları, İstanbul, 2025, 384 sayfa.
- **Felsefeye Giriş**
Ahmet Arslan, Alfa Yayınları, İstanbul, 2025, 456 sayfa.
- **Husserl Fenomenolojisinde Görü Teorisi**
Emmanuel Levinas, çeviren: Yağmur Ceylan Uslu, Alfa Yayınları, İstanbul, 2025, 216 sayfa.
- **Yaşamla Buluşmak**
Jiddu Krishnamurti, çeviren: Orhan Düz, Alfa Yayınları, İstanbul, 2025, 256 sayfa.

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ
ve
UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Sahibi: T.C. Maltepe Üniversitesi adına Edibe Sözen Çetintaş

Yayın Yönetmeni: İoanna Kuçuradi

Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Elif N. Hamidi

Yayın Kurulu: Bergen Coşkun Özüaydın, Betül Çotuksöken, Sevgi Şahintürk,
Neşe Şahin Taşgım, Hülya Şimga, Gülriz Uygur

Yazışma Adresi: Marmara Eğitim Köyü, 34857, Maltepe/İSTANBUL
İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi

Tel: 0216 626 11 34 **Faks:** 0216 626 11 25

Baskı: Rengin Basımevi

Gümüşsuyu Cad., Çiftelavuzlar Yolu, Mutlu Aksu Sanayi Sitesi, No: 114, Zeytinburnu/İSTANBUL

Tel: 0212 482 44 66-67

Sertifika No: 45604

ISSN: 2587 - 148X

Yayın hakkı saklıdır